

Eesti Välisministeerium Eesti esindajatele välismaal. Kiri
Kõikidele saadikutele teadmiseks

Välisministri kokkuvõte välispoliitilise seisundi üle Välis- ja Riigikaitsekomisjoni koosolekul 21. veebruaril 1940.

Tänase koosoleku sihiks ei ole üksikute küsimuste arutamine, vaid aegajaline vajadus anda välispoliitilise seisu üle informatsiooni rahvasaadikutele. Tänuväärset viisil Riigikogu üldvaidlustel seni välispoliitilisi küsimusi ei ole üksikasjalikumalt, vaid ettevaatlikult käsitatud. [--]

Mis puutub **Vene** küsimustesse, siis on pearõhk muidugi meie pakti teostamises. Ja siin on küsimuste hulk äärmiselt suur ning nendest tahtsingi anda ülevaadet, et näha, missuguste raskustega meil on tegemist. Olgu tähendatud, et need andmed ja küsimused on valitsuste vahelises läbirääkimiste staadiumis ning on soovitatav neid oma teada hoida. Aga valitsus arvab, et Riigikogu väliskomisjoni liikmed peaksid olema teadlikud suurtest ja väga rasketest probleemidest, millega meil iga päev tegemist.

Kõige pealt arvu küsimus. Meie arusaamise järele N. Liidu vägede arv, kes meil olla võivad, on määratud 25 000 peale, nagu ka näeb ette konfidentsiaalne protokoll. N. Liidu kohapealsed inimesed on aga arvanud, et see 25 000 käib erilise maagrupi kohta, mis sõja ajal siia tuuakse ja mis korpuse komandöri käsutada. Kuid sellele arvule tulevad lisaks need, kes protokollis kohaselt antud baasides viibivad, alludes Balti laevastiku juhatusel, kellede arv polevat piiratud. Meie aga interpreteerime kokkulepet teisiti, nii, et ka baasides asuvate sõjavägede arv peab olema täpselt määratud ning vastama paktile. Kuna mingisugust teist kokkulepet ei ole, nii tuleb võtta, et arv 25 000 on lubatud praeguse sõja ajaks, kaasa arvatud kõik maa- ja merejõududele alluvad väed. Tõeliselt on lugu nii, et kui võtame ainult maaväed, siis on neid alla 25 000, kui võtame aga ka need väed, mis Paldiskis ja Papisaares, siis kogu arv tõuseb üle 25 000. Meie oleme selle küsimuse Moskvas üles tõstnud, et kogu-arv saaks piiratud 25 000 peale. Moskva välisministeeriumis Potjemkin on öelnud esimesel rääkimisel, et muidugi maa- ja merevägi kokku võib ka üle 25 000 olla. Kuidas suudame lõppeks kokkuleppele jõuda, ei tea. Meie kindel tõlgitsemine on, et vägesid kogusummas ei tohiks üle 25 000 olla.

Teine küsimus on perekondade ja tööliste sissetoomise küsimus. N. Liit juba detsembrikuus andis nimekirja, mille järele taheti sisse tuua umbes 5000 perekonnaliiget, nendest umbes 3000 naist ja 2000 last, ja nende jaoks taheti Paldiskis, Haapsalus, Sinalepas, Kuressaares jne. umbes 70 000 ruutmeetrit korterite pinda – nende hulgas 7 kooli ja 7 laste varjupaiga jaoks. Meie oleme sellest ära öelnud, rõhutades, et meil ruumi ei ole ja perekonnaliikmete juriidiline staatus ei ole selge, kas nad käivad sõjaväe arvu hulka või on väljaspool sõjaväge. Ettepanekust sõjavägede liikumise kohta selgus, et N. Liit arvab, et need perekonnaliikmed oleksid väljaspool sõjaväe koosseisu. Nad oleksid tulnud välispassidega, kuid tegelikult oleksid aga jäänud väljaspool politseilist kontrolli. Küsimus on praegu lahtine. Kolmas küsimus on, et N. Liit on ette pannud anda neile sõjaväeliste ehituste tegemiseks paarisaja tuhande ruutmeetri pinna ulatuses luba Haapsalus ja mujal. Sellel maa-alal kavatsetakse ehitada monumentaalsed hooned, paarkümmend kivist kasarmut, perekondade elamud, koolid – kõik väljaspool baase, n. n. vägede ajutise asumise piirkonnas. Esialgu oleme sellest loast ära ütelnud, soovitudes neid ehitusi teha Paldiskis. N. Liit nõudis meie käest luba sisse tuua ešelonide kaupa töölisi umbes piiramata arvul, et töötada nendega vägede ajutise paigutamise maa-aladel ja baasides, põhjendades, et Eestis töölisi ei ole. Meie oleme ka selle ära ütelnud põhjendusel, et meil on küllalt töölisi ja et meie võime tuleval ehituse hooajal nendele anda 10 000 ehitustöölist, vastavalt kitsendades oma ehitustöid – tarbekorral veel rohkemgi. Sest ehitustööline ei ole põllutööline ja puudus on meil vaid

põllutöolistest. Vene tööliste sissetoomine võiks olla mõeldav vaid täiesti salajaste sõjaliste tööde jaoks baasides Paldiskis. Oleme arvanud, et kui need töölised kuuluvad sõjaväe arvu hulka, siis meil midagi öelda ei ole. Aga seni ka selles selgust ei ole. Kui kaua ja kas suudame seda oma seisukohta läbi viia, seda ei tea.

Kasarmute asjus tuleks tähendada, et siin on tegemist suure põhimõtteliku küsimusega. Sest tahetakse ehitada kivikasarmud Haapsalu ja mujale, kus NL vägede viibimine lubatud vaid praeguse sõja ajaks. Kui nad hakkavad ehitama kivikasarmut, läheb selleks vähemalt üks aasta – kas sõda nii kaua kestabki, pole teada. Meie tõlgitseme kivikasarmute ehitamise kavatsust kui esimest sammu selleks, et NL maaväed neid praegusest ajutise asumise kohtadest nagu välja ei kavatsegi minna, et nad jääks Haapsalu ja mujale alaliselt. Meie tõlgitsemise järgi käib see pakti ja täiendavate protokollide mõttele risti vastu, ja nii oleme ka selle küsimuse peale vastanud eitavalt. Meie ei näe põhjust alaliste kasarmute ehitamiseks väljaspool baase, küll aga oleme valmis ehitamist toetama kõigiti oma töölistega, materjalidega baasides, s. o. Paldiskis. Edasi oleks rendi küsimus. Esiteks nende maade kohta, mis meie oleme juba üle andnud, rendisumma ei ole kokkuleppes fikseeritud. Umbes kuu aega tagasi hakkasime selle üle läbi rääkima. N. Liit esitas oma kava. Meie selle kava läbi arutanud, esitasime oma vastukava, kusjuures hindade suhtes, näiteks korterite hinna vahe on 25%, maahindade rendihinna vahe on aga suurem põllumaa ja aiamaa osas. Vahe on ka kahjude tasumises. Näiteks aerodroomi alla maid andes selgus, et mõningad majad kaotavad igasuguse väärtuse, sest tarbemaad läksid aerodroomi alla, järele jäid ainult talumajad, vahel karjamaaga. Meie seisukohast on see puhas kahju, hooneid ei saa taluks kasutada. Meie nõuame selle eest kahjutasu. Venelased aga ütlevad: mis kahjutasu, maja jääb ju alles! Nüüd juba kolm nädalat tagasi sõitis Krasnov Moskvasse, nüüd on küll tagasi tulnud, aga läbirääkimisi uuendatud pole. Sama küsimus esineb teravalt nende maade suhtes, mida üle andma peame Paldiski rajoonis, mis hõlmab Paldiski tagamaad kuni Leetse mõisani ning jõe suuni ning ka mõlemaid Pakri saari. N. Liidu soov on, et maa-ala täiesti evakueeritaks. Ütlevad: esialgu arvasime, et saartele jäägu inimesed, kuid nüüd nõuavad, et täiesti evakueeritaks. Ja valitsus meil on ka arvamusel, et kui juba baas sinna läheb, siis selle küsimuse üle ei maksa piike murdma hakata. Võimaluse piirides rootslasi katsume vaid ümber paigutada teiste rootslaste juurde. Nii tuleks evakueerimisele terve Paldiski linn ja ümbrus, Pakri saared. Kerkib üles aga ka terve rida suuremaid kahjutasu nõudmisi. Sest silmnähtavalt majad, mis olemas, eramajad, samuti ka riigi majad, lähevad N. Liidu kasutusse. Ega meie ei tea, kas neid tarvis on või mitte neile. Sama lugu on metsadega. Kahjutasu nõuded sel alusel ulatuksid miljonitesse kroonidesse. Kuivõrd venelased neid nõudmisi aktsepteerivad, on raske öelda. Nagu näeme, on siin tegemist suurte ja raskete küsimustega. Edasi ei ole täiesti fikseeritud ka baaside asukohad peale Paldiski ja Papisaare poolsaare Kihelkonna all.

Lahtine on ka baaside õiguse üldrent, mis ette nähtud pakti art. III-s. See küsimus on väga keeruline nii majanduslikult kui poliitiliselt.

Võiks veel osutada Tallinnaga seotud küsimustele. Siin on N. Vene kohapealsete inimeste, ka Moskva ametnikkude arusaamine säärane, et Tallinn olla nende ajutine baas kaheks aastaks ja nad seda ka otsekohe on öelnud: seisavad siin kaks aastat, pärast tuleb „ümberrahastamine”. Meie seisukoht selles asjas on risti vastupidine ja kategooriline: Tallinn ei ole baas. Läbirääkimised Moskvas keerlesid peamiselt selle ümber ja Moskva peatipud leidsid, et pealinn ei saa tõesti olla baas, miks võimaldati siin vaid N. L. laevade provianteerimist ja ajutist seisust. Sellest seisukohast välja minnes meie ei luba Tallinna ühtegi sõjalist asutist maale, ega midagi, mis võiks anda baasi ilme. Selles küsimuses, on ka põhimõttelised vaidlused käimas, oleme selle küsimuse üles tõstnud ka Moskvas. [---]

Vahekordade reguleerimiseks on meil käsil terve rida kokkuleppeid. Tahtsime jurisdiktsiooni,

majanduslikke ja politseilisi küsimusi lahendada ühe üldise konventsiooniga. Töötasime selleks välja suure konventsiooni kava ja esitasime selle ülevaate N. Valitsusele detsembris. Esialgu näis, et N. valitsus oli üldkonventsiooniga päri, hiljem aga ütles, et see on väga raske. Parem olevat, kui meie lahendame küsimusi empiirilisel, kohapeal, üksikute juhtude järel. Ja nii ongi mindud üle küsimuste lahendamisele üksikute kokkulepetega. Niisuguseid kokkuleppeid on juba terve rida valmis ja valmimas, näiteks posti ja telegraafi üle. Kokkuleppe teksti aga ei ole alla kirjutatud. Teiseks on väljatöötamisel terve rida konventsioone, nagu korra ja julgeoleku küsimuses, sõjaväelaste liikumiste kohta maal, sõjaväelaste liikumise kohta Tallinnas, edasi teedekasutamise üle, sõjavägede edasi ja tagasi liikumise korra kohta, politseiliste asjade kohta, teatud määral ka jurisdiktsiooniliste küsimuste kohta. Üksikute kokkulepete arv, mis on välja töötatud või väljatöötamisel, ulatub 12-ni. Sest kui on ikkagi suur võõras ekterritoriaalne vägi maal, tekib kõiksugu küsimusi. Kuid ühtki kokkulepet ei ole veel alla kirjutatud. Osa küsimusi lahendab segakomisjon, osa tuleb lahendamisele diplomaatilisel teel kas siin või Moskvas. Nagu näete, Eesti ja NSV Liidu vaheliste probleemide hulk ja tähendus on äärmiselt suur, milliste käsitlemisega ja lahendamisega võib juba ette dikteerida tuleviku suuna ja vahekorrad. See nõuab valitsuse erakordset tähelepanu. Arusaadavalt, miks Vene ja Saksa küsimused mängivad seega valitsuses ja valitsuse kitsamas ringkonnas, kes poliitiliste küsimustega tegeleb, väga suurt osa. Lõpuks mõni sõna N. Liidu ja Eesti üldiste vahekordade kohta. Eesti ja N. Liit juba algusest peale võtsid tarvitusele vormeli: meie tahame lojaalselt lepingut täita, – venelased tarvitasid isegi sõna „*po džentelmenski*”. Selles mõttes, peab ütleva, mõlemad valitsused on ka talitanud. Vastastikuse usalduse vahekorrad, mis selle juures loodud, eksiseerivad praegugi. Sellele suuresti aitas kaasa ka ülemjuhataja Moskvasse sõit, kus Nõukogude võimudel oli võimalus meie sõjavägede otsese käskijaga kõnelda. Ei ole põhjust arvata, et see usalduslik õhkkond vahepeal on muutunud. Saadik Rei, kõneldes enne Tallinna sõitu Molotoviga, on küsinud, kuidas ta vahekordi hindab. Molotov on ütelnud, et ta peab neid täiesti rahuldavaiks ja korrektseiks. Peab ütleva, et üldiselt on säärane tunne ka meil. Muidugi nende suhete juures praktilised küsimused, kui neid korrektselt käsitletakse, ei mängi mingit häirivat osa. Nad võivad aga õige kergesti teravaks minna, kui nendega ümber käia elevandi moodi portselani poes.

Eriti on meile raskusi teinud Soome küsimus. Tahaksin ainult tähendada, et valitsus on sunnitud siin äärmiselt oma tundeid ja ka meie rahva tundeid tagasi hoidma. Meie oleme selles mõttes tõesti väga raskes seisukorras ja väga attakeeritud. Mina ütlen: teie võite mõelda, mis tahes. Igatahes teame, et meil tunded on. Aga kui hakatakse neid väljendama, siis väljendaksime end vaenulikult teise konfliktis oleva poole vastu. Ja venelased on siin siiski väga domineerivas positsioonis. Igasugune ka kaudne ebasõbralikkus tähendaks omale otse nööri kaela tõmbamist. Seda ei ole tarvis teha meie rahvale ja ei ole sellest kellelegi kasu. Selles küsimuses oleme pidanud hoidma impariaalsust, nii-öelda kumbagi poole mitte hüvistamist, sest meie hoidume tarvitamist sõna „erapooletu”, kuna Soome–N. Liidu vahel pole juriidiliselt sõda.

Mis puutub Soome ja Vene konflikti rahuliku lahendamise võimalusi, kus on kõneldud ka meist kui vahetalitajaist, siis meil siin vahetalitajaiks hakata võimalik ei ole. Meie ei saa selles asjas olla see, kes aktiivselt välja astuma peaks, igatahes ilma mõlema poole selge soovita. Meie aga siiski näeksime, et see konflikt võimalikult pea rahulikult lõpeks, ja kui meie suudaksime milgil teel siin kaasa aidata, siis teeksime.

Mis puutub meie suhetesse teistesse riikidesse, siis püsivad need muutumatult sõbralikuna täpse erapooletuse alusel. Kuid olude tõttu on praktiliste küsimuste arv nende riikidega nüüdsel ajal väga kokku kuivanud.

Meie näeme, et välispoliitiliste probleemide hulk on suur, raske, delikaatne, lõpmata palju tehnilisi küsimusi sisaldav. Sellepärast, kui meie vahel Riigikogu komisjonides teatud teravusega

oleme sunnitud võrdlemisi kergeid etteheiteid tagasi tõrjuma, siis ei ole meil olnud teist võimalust küsimuste õigetele rööbastele asutamist ka rahvaesinduses.

ERA, f. 957, n. 14, s. 717, l. 43, 50–57.